

Κατάθλιψεις – Πένθη Επιχείρημα

Η κατάθλιψη ήταν η πρώτη κλινική οντότητα στη διερεύνηση της ψυχοπαθολογίας από τον Freud, στην οποία ο κεντρικός παράγων είναι το συναίσθημα, δηλαδή η διαταραχή, κατά κύριο λόγο αφορά, το συναισθηματικό άξονα.

Η πρώτη εργασία σχετικά με την ψυχαναλυτική θεωρία της κατάθλιψης ήταν από τον Karl Abraham (1911), του οποίου τη συμβολή αναγνώρισε και ο Freud και οι δικές του θεωρητικές απόψεις βασίστηκαν σ' αυτόν.

Ο Abraham συνέκρινε πρώτος το πένθος με τη μελαγχολία τονίζοντας ότι το πένθος είναι κατά βάση φυσιολογικό φαινόμενο ενώ στη μελαγχολία-κατάθλιψη η εικόνα ενδοψυχικά και φαινομενολογικά έχει υπερβεί τα όρια του αναμενόμενου και του φυσιολογικού.

Η μείζων διαφορά κατά τον Abraham μεταξύ πένθους και μελαγχολίας, που και τα δύο έχουν σχέση με απώλεια, είναι ότι στη μελαγχολία υπάρχει στο ασυνείδητο έντονη εχθρικότητα προς το αντικείμενο που πολλές φορές εκφράζεται με εκσεσημασμένη αμφιθυμία. Όταν επικρατεί το εχθρικό στοιχείο είναι πολύ πιθανό το πένθος να εξελιχθεί σε μελαγχολία. Η απλή αυτή παρατήρηση δείχνει την ικανότητα του Abraham να βασίζει τις θεωρητικές του υποθέσεις σε πολύ προσεκτικές κλινικές παρατηρήσεις.

Την εποχή εκείνη σημαντικό τμήμα των ψυχαναλυτικών θεωριών για την ψυχοπαθολογία βασιζόταν στις καθηλώσεις σε διάφορα στάδια ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης. Όσον αφορά την κατάθλιψη, η σύνδεσή της με τη στοματικότητα και την καθήλωση στο στοματικό στάδιο αναφέρεται σχεδόν σε όλες τις θεωρίες. Ο Abraham όμως βλέποντας την έντονη επιθετικότητα συνδέει κατ' αρχήν την κατάθλιψη με πρωκτικό σαδισμό. Επειδή όμως παρατηρούσε και τα παράγωγα της στοματικής καθήλωσης οδηγείται στη δημιουργία ενός καινούργιου σταδίου του στοματικού σαδιστικού με καννιβαλιστικά χαρακτηριστικά (1924).

Ο Freud βασίζεται στις παρατηρήσεις και απόψεις του Abraham και στην εργασία του για το πένθος και τη μελαγχολία (1917) συνδέει και αυτός τις δύο αυτές ψυχικές καταστάσεις με την απώλεια ενός αντικειμένου. Στις δύο αυτές καταστάσεις υπάρχει πτώση της διάθεσης, απόσυρση ενδιαφέροντος για τον έξω κόσμο, αναστολή δραστηριότητας και απώλεια της διάθεσης ή και της ικανότητας να αγαπάς. Στη μελαγχολία επί πλέον υπάρχει μείωση της αυτοεκτίμησης, αυτομομφή, παραλήρημα που εκφράζει ανάγκη για αυτοτιμωρία. Η θεωρία του Freud, η οποία ερμηνεύει τα κλινικά φαινόμενα είναι ότι υπάρχει απώλεια αγαπημένου αντικειμένου, πραγματική ή φανταστική. Αυτή ακολουθείται από απόσυρση της libido από το αντικείμενο, όλη η επένδυση αποσύρεται. Ο μηρυκασμός για το χαμένο αντικείμενο εξηγείται ως διαδικασία αποεπένδυσης. Στη συνέχεια το εγώ οργίζεται με το αντικείμενο για την εγκατάλειψη. Η οργή και η εχθρότητα δηλώνουν την αναφορά στη θεωρία του Abraham και έκτοτε όλες οι θεωρίες λαμβάνουν υπ' όψιν την εχθρότητα και θεωρούν την οργή απαραίτητο στοιχείο για την εμφάνιση της κατάθλιψης. Με την παρουσία της οργής το εγώ παλινδρομεί στη στοματική-σαδιστική φάση ενώ παράλληλα αρνείται να δεχθεί την απώλεια του αγαπημένου αντικειμένου. Με τη διαδικασία παλινδρόμησης το

εγώ οδηγείται στην ενδοβολή του χαμένου αντικειμένου και σε προσπάθεια ταύτισης μαζί του. Η μορφή της συγκεκριμένης ταύτισης είναι ναρκισσιστική, το οποίο σημαίνει ότι στην πορεία των αντικειμενότροπων σχέσεων θα μπορούσαμε να το θεωρήσουμε ότι είναι μεταξύ της αγάπης προς το αντικείμενο και του αυτοερωτισμού. Υπάρχει αντικείμενο αλλά είναι συγχωνευμένο με τον εαυτό. Στη συνέχεια η σαδιστική ενορμητική συνιστώσα επιτίθεται στο αντικείμενο, το οποίο όμως είναι ένα με το εγώ.

Σε επίπεδο φαινομενολογίας αυτή η διαδικασία εμφανίζεται ως σύγκρουση μεταξύ εγώ και υπερεγώ με μείωση αυτοεκτίμησης, αυτομομφή και ανάγκη για τιμωρία.

Η στροφή επιθετικότητας εναντίον του εαυτού περιλαμβάνει ταυτόχρονα και επιθετικότητα προς το αντικείμενο. Η πολύ σημαντική συμβολή του Freud στη θεωρία του Abraham για την κατάθλιψη είναι οι έννοιες της ενσωμάτωσης, ενδοβολής και ταύτισης, οι οποίες απέκτησαν ιδιαίτερη βαρύτητα στην ψυχαναλυτική θεωρία και όσον αφορά την απαρτίωση του ψυχισμού και όσον αφορά την ψυχοπαθολογία. Ο Abraham αργότερα συμπλήρωσε τη θεωρία της κατάθλιψης με την έννοια της στοματικής προδιάθεσης και του πρώιμου ναρκισσιστικού τραύματος. Οι παρατηρήσεις αυτές θα μας οδηγούσαν να δούμε ότι αυτοί που συνήθως εμφανίζουν κατάθλιψη είναι άτομα εξαρτητικά με ελλείματα στη ρύθμιση της αυτοεκτίμησης.

Η συμβολή του Rado(1928) , στη θεωρία της κατάθλιψης είναι η εμμονή στο ναρκισσιστικό στοιχείο της προσωπικότητας, στο λυσσώδη θυμό και στην ενοχή.

Το υπερεγώ έχει περιγραφεί πλέον από τον Freud και ο Rado τονίζει τη σημασία του υπερεγώ στην επίθεση προς το εγώ. Ο Rado θεωρεί ότι η αυτοτιμωρία έχει ως στόχο την εξιλέωση, τη συγχώρεση από το αντικείμενο και την προσέλκυση της αγάπης του. Θεωρεί την κατάθλιψη ως ασυνείδητη κραυγή για αγάπη που κινητοποιείται από πραγματική ή φανταστική απώλεια. Η απώλεια αυτή εμπεριέχει και απώλεια ασφάλειας. Κατά τον Rado η σύγκρουση είναι μεταξύ πειστικού, απαιτητικού θυμού και φόβου υποταγής. Το σύνθημα είναι πειστικός έντονος θυμός να ακολουθείται από κατηφή μετάνοια. Το αποτέλεσμα είναι συχνά παλινδρόμηση στη θέση εξαρτημένης τροφοδοσίας και ασφάλειας του μωρού. Τις καννιβαλιστικές φαντασιώσεις τις βλέπει ως τρόπο καταστροφής της ματαιωτικής μητέρας και παράλληλα ως τρόπο να πάρει την τροφή που του αρνείται προκειμένου να επιβιώσει.

Ο Fenichel (1968) απομακρύνεται από την “απαραίτητη” απώλεια αντικειμένου και προτείνει και έναν άλλο παράγοντα, την απώλεια αυτοεκτίμησης ή την απώλεια όσων τροφοδοτούν την αυτοεκτίμηση.

Η θεωρία αυτή του Fenichel είναι μια πραγματική αλλαγή, μια μετακίνηση από το ότι σε όλες τις καταθλίψεις υπάρχει απώλεια αντικειμένου πραγματική ή φανταστική.

Ο Fenichel είχε πει ότι όσοι αντιδρούν με κατάθλιψη στην απογοήτευση της αγάπης είναι άνθρωποι στους οποίους η εμπειρία της αγάπης δεν σημαίνει μόνο ικανοποίηση λιβιδινικών και σεξουαλικών επιθυμιών, αλλά και έντονων ναρκισσιστικών αναγκών. Η στοματική σαδιστική ενδοβολή του αντικειμένου στη θεωρία του Fenichel έχει ως στόχο τη ναρκισσιστική τροφοδοσία.

Η σχέση της μείωσης αυτοεκτίμησης και κατάθλιψης διευκρινίζεται πολύ περισσότερο από τον Bibring (1953), ο οποίος αποφαίνεται ότι η κατάθλιψη μπορεί να ορισθεί ως η συναισθηματική έκφραση κατάστασης

αβοηθησίας και αδυναμίας του εγώ, ανεξάρτητα από το αίτιο που προκάλεσε την κατάρρευση της αυτοεκτίμησης.

Είναι η αδυναμία του εγώ να επιτύχει τους στόχους του, που προκαλεί κατάθλιψη. Αυτοί οι στόχοι είναι: (1) επιθυμία να έχεις αξία και να σε αγαπάνε· (2) επιθυμία να είσαι δυνατός και ανώτερος· και (3) επιθυμία να είσαι καλός και να αγαπάς. Ο Bibring θεωρεί την κατάθλιψη κατά κύριο λόγο οφειλόμενη σε σύγκρουση εντός του εγώ, ενδοσυστημική σύγκρουση, μία άποψη που μπορεί να αμφισβητηθεί, διότι κάνει ως εάν να αγνοεί το υπερεγώ και το ιδεώδες του εγώ, που σαφώς έχουν τη σημασία τους στη δική του θεωρητική υπόθεση για τη ρύθμιση της αυτοεκτίμησης.

Ο Bibring συγκρίνει την αντίδραση του άγχους με εκείνη της κατάθλιψης. Το άγχος είναι η αντίδραση στον κίνδυνο και δηλώνει την ετοιμότητα του εγώ για μάχη ή για φυγή. Στην κατάθλιψη συμβαίνει το αντίθετο. Το εγώ παραλύει ανίκανο να αντιμετωπίσει τον κίνδυνο.

Η Melanie Klein τονίζει σε μεγάλο βαθμό την παλινδρόμηση σε σημείο καθήλωσης, που συνιστά φυσιολογικό στάδιο ανάπτυξης. Η θέση αυτή τοποθετείται στο δεύτερο μισό του πρώτου χρόνου της ζωής και ονομάζεται από την Klein καταθλιπτική θέση.

Επομένως ο καταθλιπτικός ασθενής είναι κάποιος, που έχει παλινδρομήσει στην καταθλιπτική θέση της παιδικής ηλικίας. Σύμφωνα με τη θεωρία της Klein (1940) το βρέφος βιώνει καταθλιπτικά συναισθήματα, τα οποία φτάνουν στη μεγαλύτερη ένταση λίγο πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τον απογαλακτισμό. Η θέση αυτή είναι μελαγχολία σε κατάσταση *statu nascendi*, δηλαδή στην πρώτη της διαμόρφωση. Το παιδί πενθεί για την απώλεια του μαστού, που σημαίνει αγάπη, καλοσύνη και ασφάλεια. Θεωρεί ότι τα χάνει όλα αυτά εξ' αιτίας των δικών του άπληστων και καταστροφικών φαντασιώσεων και ενορμήσεων προς το μαστό της μητέρας. Στη συνέχεια απειλείται να χάσει και τους δύο γονείς λόγω του οιδιποδείου, το οποίο εμφανίζεται νωρίς σε σύνδεση με τη ματαίωση από την απώλεια του μαστού και κυριαρχείται από στοματικές ενορμήσεις.

Στις επιθετικές του φαντασιώσεις προστίθενται και τα αδέρφια, τα οποία θεωρεί ότι βρίσκονται μέσα στο σώμα της μητέρας. Το παιδί βιώνει συναισθήματα απώλειας και ενοχών και έντονο ψυχικό πόνο. Η Klein τονίζει τη σημασία της ενόρμησης καταστροφής στις φαντασιώσεις του βρέφους και τη συνεχή διαδικασία επίδρασης της εξωτερικής πραγματικότητας στη διαμόρφωση του εσωτερικευμένου αντικείμενου. Όταν η πραγματικότητα δίνει χαρά στο βρέφος από την εμπειρία του με τη μητέρα και τους άλλους γύρω του, ξεπερνάει σταδιακά τα συναισθήματα κατάθλιψης και απώλειας και αισθάνεται ότι τα καλά αντικείμενα και το δικό του εγώ μπορούν να διασωθούν. Καταλήγει ότι στο φυσιολογικό πένθος, και στο μη φυσιολογικό και σε μανιοκαταθλιπτικές καταστάσεις η παιδική καταθλιπτική θέση ενεργοποιείται και πάλι. Στις δύο τελευταίες περιπτώσεις το άτομο στην παιδική ηλικία δεν έχει καταφέρει να εγκαταστήσει εσωτερικά καλά αντικείμενα και να αισθανθεί ασφαλές. Δεν ξεπέρασε με επιτυχία την παιδική καταθλιπτική θέση και κατά συνέπεια τα εσωτερικά κακά αντικείμενα κυριαρχούν και ο εσωτερικός κόσμος κινδυνεύει.

Η Jacobson (1971) συνδέει την κατάθλιψη με πρόβλημα ναρκισσιστικής ισορροπίας και αναφερόμενη στις παρατηρήσεις της Mahler (1966) συμφωνεί ότι χαρά και καταθλιπτική αντίδραση εμφανίζονται σε μικρή

ηλικία ως αποτέλεσμα ναρκισσιστικής ικανοποίησης ή ματαίωσης. Ως βασική σύγκρουση στην κατάθλιψη περιγράφει τη ματαίωση που ακολουθείται από έντονο θυμό και την προσπάθεια να κερδηθεί η επιθυμητή ευχαρίστηση.

Όταν το εγώ δεν καταφέρνει να επιτύχει αυτό το στόχο, η επιθετικότητα στρέφεται εναντίον του εαυτού.

Η μείωση αυτοεκτίμησης εκφράζει τη σύγκρουση μεταξύ της επιθυμίας του ατόμου για το πώς θα ήθελε να είναι, του ιδεώδους του εγώ, και του αποτυχημένου εαυτού. Αναφέρεται επίσης σε ενδοψυχικές αλλαγές, που αφορούν απόμιξη των ενορμήσεων, παλινδρομήσεις σε διάφορα σημεία καθήλωσης και αλλαγές σε επενδύσεις εαυτού και αντικειμένου. Στις παλινδρομικές κινήσεις που συμβαίνουν υπάρχει συγχώνευση αναπαράστασεων εαυτού και αντικειμένου και το σαδιστικό υπερεγώ κατευθύνεται και προς τα δύο. Η εικόνα διαφέρει ανάλογα με τη σοβαρότητα της ψυχοπαθολογίας του ατόμου στο οποίο συμβαίνει η κατάθλιψη.

Ο Kernberg (2000,2009) θεωρεί ότι υπάρχει παθολογική ενεργοποίηση επιθετικών συναισθημάτων, λόγω προδιάθεσης ιδιοσυστασιακής ή/και οφειλόμενης σε συνθήκες της πρώιμης ανάπτυξης σχέσης μητέρας βρέφους. Σημαντική, γι' αυτόν, πέραν της αναπαράστασης εαυτού και αντικειμένου είναι και η εσωτερίκευση της μεταξύ τους διάδρασης και του συναισθήματος που τη συνοδεύει.

Η ενεργοποίηση των συναισθημάτων θυμού, άγχους και απόγνωσης γίνεται όταν συμβεί ισχυρή ματαίωση και απώλεια αντικειμένου. Κατ' αυτόν δύο είναι οι μείζονες αιτιολογικοί παράγοντες για την εμφάνιση της κατάθλιψης, η ένταση του καταθλιπτικού συναισθήματος και η παθολογία των εσωτερικευμένων αντικειμενότροπων σχέσεων.

Οι περισσότερες από τις θεωρίες που αναπτύχθηκαν αναφέρονται στην κατάθλιψη ως διαταραχή στο συναισθηματικό άξονα και για την εμφάνισή της δηλώνουν τη σημασία της απώλειας αντικειμένου, της καθήλωσης στο στοματικό στάδιο, του μη καλού ελέγχου της επιθετικότητας με απόμιξη των ενορμήσεων, της ναρκισσιστικής ποιότητας στις σχέσεις, της προβληματικής σχέσης με το αντικείμενο στα πρώτα χρόνια της ζωής και της έντονης αμφιθυμίας.

Υπάρχουν κοινά στοιχεία στις διάφορες θεωρίες με διαφορετική έμφαση πότε στο ένα και πότε στο άλλο σε σχέση με την ψυχοδυναμική εικόνα, τις συγκρούσεις ή τα υπάρχοντα ελλείμματα. Μία άλλη κατηγορία θεωριών συνδέει την κατάθλιψη όχι με την απώλεια αντικειμένου, πραγματική ή φανταστική, αλλά με τη μείωση αυτοεκτίμησης, το αίσθημα αβοηθησίας και την απόσταση μεταξύ του ιδεώδους του εγώ και της τωρινής κατάστασης του εγώ. Τις διάφορες θεωρίες πρέπει να τις σκεφθούμε όχι ως αντίθετες ή σε αντιπαράθεση, αλλά ως αλληλοσυμπληρούμενες. Ένα περιστατικό μπορεί να γίνεται καλύτερα κατανοητό με τη μία θεωρία και ένα άλλο με μία άλλη ή ακόμη σε διαφορετικές φάσεις να εξηγείται περισσότερο ικανοποιητικά από διαφορετικές θεωρίες.

Ο αναλυτής πρέπει να είναι σε θέση να ακολουθεί τον αναλυόμενο, να ακούει το υλικό και βάσει αυτού να καταλήγει με ποιο θεωρητικό πλαίσιο θα εργασθεί χωρίς προκατασκευασμένες ερμηνείες και θεωρητικές τοποθετήσεις.

Βιβλιογραφία

- Abraham, K. Notes on the Psychoanalytical Investigation and Treatment of Manic-Depressive Insanity and Allied conditions, (1911). Selected Papers on PsychoAnalysis. London: Hogarth Press, 1927.
- Abraham, K. A short study of the development of the Libido, viewed in the light of mental Disorders (1924). Selected Papers on the Psycho- Analysis. London: Hogarth Press, 1927.
- Freud S. Mourning and Melancholia (1917). S. E. Vol 14:237-258. London: Hogarth Press, 1957.
- Rado S. The problem of Melancholia. International Journal of Psycho-Analysis, Vol 9: 1928.
- Fenichel O. Depression and Mania In: The meaning of Despair edited by Willard Gaylin. Science House Inc. New York, N.Y. 1968.
- Bibring E. The Mechanism of Depression. In **Affective** Disorders, Greenacre, ed. New York: International Universities Press, 1953.
- Klein M. Mourning and its relation to manic-Depressive states (1940). In the Writings of Melanie Klein, Vol. 1. London: Hogarth, 1975.
- Jacobson E. Depression (1971). New York: International Universities Press.
- Mahler M. S. Notes on the Development of Basic moods: The Depressive Affect in Psychoanalysis (1966). In Psychoanalysis. A General Psychology ed. RM. Lowenstein, L. M. Newman, M. Schur and A.J. Jolnit. New York: International Universities Press, p.p. 152-168.
- Kernberg O.F. Mourning and Melancholia eighty Years Later. Changing ideas in a changing world. The Revolution in Psychoanalysis. Essays in honor of Arnold Looper, (2000), 95-102.
- Kernberg O.F. An Integrated Theory of Depression, Neuropsychoanalysis (2009), 11: 76-80.